

GIYA SA PAGPAMUHI UG PAGPAMUHUNAN SA BAKA

TABLE OF CONTENTS

1 PASIUNA

2 PAGPILI OG FEEDER STOCK

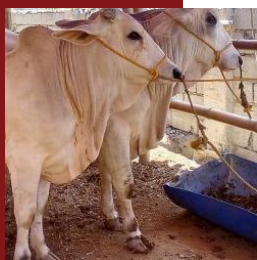
6 PAGGAMIT OG FARM
BY-PRODUCTS SA PAGPAKAON
SA BAKA

7 PUY-ANAN SA MGA BAKA

8 PAGPAMALIGYA SA MGA BAKA

9 MGA KASAGARAN NGA SAKIT
SA BAKA

11 GIYA ALANG SA MGA
MAG-UUM SA BAKA

PASIUNA

Ang pagpatambok sa mga baka nabantog nga negosyo sa industriya sa hayupan sa Pilipinas. Naghatag kini og trabaho sa mga mag-uuma ug naghatag dugang nga kinitaan. Mapuslan pinaagi niini ang mga barato ug mga produkto sa uma sama sa kumpay, uhay, kopras, tahop, ug dahon sa tubo nga ginalabog lamang human gamiton. Pinakaimportante sa tanan, makatabang kini sa pagtubag sa taas nga demand sa protina nga mga pagkaon sa mga Pilipino.

Ang pagpatambok sa baka usa ka importante nga gimbuhatan. Kini naglangkob sa pagpalit og himsog nga stock, pakaonon ug patambokon sa 120 hangtod 180 ka adlaw, ug ibaligya kini sulod sa maong tuig. Ang minimum nga espasyo alang sa ilahang balay naa sa 1.5 hangtod 2 sq. meters kada usa para sa ilahang saktong kan-anan, ug 5 ka metro kada usa para sa ilahang pahulayan.

Pinaagi sa husto nga pag-atiman, maminusan ang peligro sa mga sakit ug dangan nga makaapekto sa mga baka ug ang panahon sa pagpatambok mas mapadali. Ang Marbling o miskla sa tambok ug unod makuha pinaagi sa paghatag og espesyal nga pagkaon nga puno og prutina nga maoy mas pillion sa mga konsumante.

PAGPILI OG FEEDER STOCK

Aron makaginansya ug makahatag og maayo nga karne, mao kini ang angay i konsidera:

A. EDAD – Ang mga baka nga naa sa duha hangtud tulo ka tuig nagkinahanglan og minos nga pagkaon kada yunit sa pagdako tungod sa rason nga dali ra kini mahilisan ug mukaon kini og sobra sa kadaghanon sa pagkaon proporsyon sa kabug-aton sa ilahang lawas.

Ang mga gagmay nga baka barato lamang kung paliton tungod kay gaan ra kini og timbang. Sila nanginahanglan og taas-taas nga panahon sa pagpatambok ug taas nga kalidad sa pagpakaon aron maabot ang gitinguhang timbang.

Ang mga tigulang nga feeder stock (4 ka tuig ug sobra) nanginahanglan og dili kaayo taas nga oras sa lugar bahuganan tungod kay mas paspas kini mukaon og mapuhalan ang mga gagmay nga baka. Kung abunda sa sustansiyado nga pagkaon, adunay tsansa nga paspas manambok ang mga gagmay nga baka ug pwedi kining ipamaligya. Kung gagmay lamang ang sagbot sa palibot ug pagkaon niini, mas mipili ang mga karaang baka.

B. SEX – Ang mga steers o mga hinibut-ang lalake nga baka mas gipalabi kaysa heifers' o mga wala pa niagi og panganak nga baka tungod kay mas dali ra kini makita ug sayon ang pagdumala. Mas paspas sab ang mga steers motambok ug motaas kaysa sa mga heifers.

C. BREED – Ang mga na-improve nga brid ug mga crossbred nga baka mas paspas modako kaysa mga nitibo nga baka. Ang mga tropical nga breed dali ra muangay sa mga lokal nga klima ug kondisyon sa mga kaunon kaysa mga temperate nga brid. Mao kini ang pipila ka mga girekomenda nga tropikal breeds:

A. Brahman – ang kolor niini kay abohon nga pilak, naay uban nga puwahan. Kini nga brid kay resistensyado sa mga sakit ug kaya antoson ang init nga temperatura.

B. Ongole o Nellore – ang kolor niini puti. Ang mga toro adunay kolor itom ug abohon nga ulo, liog, ug hump. Ang tuhod sab niini itom.

C. Indu-Brazil – lain-lain ang mga kolor gikan sa puti hangtod sa abohon nga pilak ug brawon nga adunay dulom nga abohon hangtud puwa.

D. Batangas cattle – dili ni siya lain nga brid sa mga baka sa Pilipinas. Ang mga baka nga gipatambok sa Batangas nagagikan sa Mindoro, Masbate, ug uban pang probinsya. Ang pulong nga Batangas beef nisikat tungod sa maayong kalidad nga hinimo gikan sa “supak” nga pamaagi sa Batangas.

4. KONDISYON SA PANGLAWAS – ang himsog nga baka alerto ug aktibo, adunay siga nga mata, hamis nga panit ug buhok. Likayan ang mga baka nga adunay kunot nga panit ug katong mga buta ug piang. Siguradua nga ang mga baka nabakunahan og insakto kontra sa mga sakit adisir kini ibutang kauban sa uban pang mga baka.

KANUS-A PWEDI MUPALIT?

Ang mga feeder stock barato paliton kung ting-init nga panahon (Enero hangtud Abril). Ang mga lugar nga palitanan ani dali rang maadtuan tungod kay init ang panahon ug dili lisod ang dalan.

NUTRISYON SA MGA BAKA

Ang pagpakaon ang usa ka maayong pamaagi sa mapuslanon nga pagpamuhi og baka. Nanginahanglan ang usa ka baka og insakto nga pagkaon para sa pagtubo, ug pagpadaghan. Ang usa ka namuhi og baka mag debelop og pagkaon nga gibase sa seks, edad, gitinguhang kabug-aton, ug kaumog sa mga kinaon nga sagbot ug uban pang mga kinaon.

Ang rasyon sa pagpakaon itukma sa mga panginahanglanon para sa pagpatambok sa baka nga magbase usab sa kung unsa ang pagkaon sa lokalidad. Ang baka mamahimong mapatambok pinaagi sa pagkaon og mga pagkaon nga puno sa fiber o ginatawag nga roughage food. Pwedi sab kini pakaonon og adunay lain sagol gawas sa fiber. Labing maayo nga pugngan ang kalihukan niini sa tanang panahon arun dili kaayo magamit ang kusog ug dali ra makuha ang kabug-aton.

Ang kaumog sa pagkaon labing importante sa mga baka. Adunay kinatas-ang dry matter intake kung 34% lang ang moisture content sa mga kinaon. Ang mga baka nanginahanglan og sustansya parehas sa:

- A. Uga na mga butang nga makatagbaw sa gana sa mga baka ug makapalambo sa paghilis sa ilahang kinaon;
- B. Kantidad sa protina base sa edad, seks, kabug-aton, ug gitinguhang kadaghanon;
- C. Kusog gikan sa mga carbohydrates, fats, ug sobra nga protina;
- D. Mahinungdanon nga mga mineral parehas sa asin, calcium, ug phosphorus. Ang pag-inom og asin nagdugang sa pag-inom og tubig sa mga baka. Ang adlaw-adlaw nga pag-inom kinahanglan nga anaa sa 0.045 kilo kada 45.45 kilo sa kabug-aton sa lawas;
- E. Mga bitamina nga A, D, ug E;
- F. Ang tubig mao ang labi ka mahinungdanon nga gikinahanglan sa baka. Ang pag-inom sa mga baka magdepende sa temperatura, kaumog o kabasa sa mga sagbot, basa o uga nga mga pagkaon, ug ang kaparaton (salt content) sa iyang ginakaon.

Aron mabana-bana ang adlaw-adlaw nga kinahanglanon sa iyang pagkaon, ang mga bata nga baka mokonsumo og uga nga pagkaon anaa sa 3%. Ang mga presko nga sagbot dapat adunay 75% nga kaumog o kabasa. Busa, ang 250 kilo nga baka magkinahanglan og 7.5 og 12-14% nga kabasa sa pagkaon.

Ang mga pagkaon nga puno og fiber nga rasyon kay usa ka kombinasyon sa mga by-products ug concentrates. Ang mga komun nga concentrates mao ang tahop nga hinimo gikan sa humay, copra meal, makaon nga dahon sa ipil-ipil ug mga pagkaon nga mahimo gikan sa mais. Pwedi kini ibahog sa mga baka kaduha sa usa ka adlaw.

Mga girekomenda nga concentrate mixtures nga ginagamit sa pagpatambok sa baka:

Sample 1		Sample 2	
Copra Meal	60%	Copra Meal	50%
Rice Bran (Tahop)	39%	Rice Bran (Tahop)	25%
Salt/Pinulbos nga kabhang	1%	Gipauga nga Tae sa Manok	24%
		Salt/Pinulbos nga kabhang/ Ground Limestone	1%
Total	100%	Total	100%

PAGGAMIT OG FARM BY-PRODUCTS SA PAGPAKAON SA BAKA

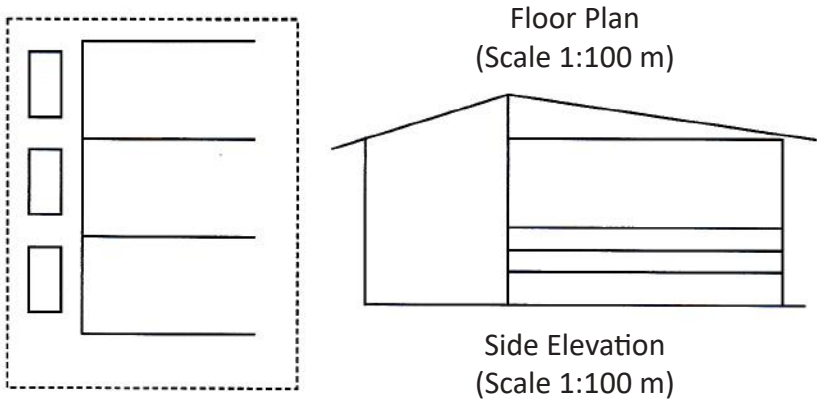
- 1. Uhot sa Humay** – ang mga gitagod-tagod nga uhot sa humay mamahimong i-bahog sa mga gipatambok nga baka hangtod sa 40 porsyente sa total nga rasyon. Kung gipundok ug protektado gikan sa lahi-lahing tempo, ang uhot mahimong magamit ingon dugang nga gigikanan sa enerhiya bisan unsang orasa kung mubo ang suplay sa feed. Aduna kini 3-4 % nga protina, 0.04 – 0.08% nga posporus, ug 0.20 – 0.30% nga calcium.
- 2. Pakaw sa Mais (kanang walay lugas)** – mamahimong ipakaon sa mga baka hangtod sa 45% sa kanatibuk-ang rasyon. Aduna kini kinatibuk-ang sulod nga 45% sustansya ug 3% crude protein. Pero bisan pa og naa kini taas nga crude fiber, dali ra kini matunaw kaysa uhot sa humay.

PUY-ANAN SA MGA BAKA

Importante ang husto nga puy-anan sa mga baka para malampuson ang pagpatambok niini. Igo lamang nga protektahan ang mga baka kontra sa sobra ka init o sobra ka bugnaw labaw na og naa sila sa mga gagmay og lugar. Kasaragan ang mga baka sa cattle farm higiton lang kilid sa agianan o nataran sa likod kong buntag ug ipasulod sa koral kung gabie. Ang nindot nga balay sa baka gilangkuban og nindot nga atop, bintana hinimo gikan sa mga kahoy o torso, konkreto nga salog, ug adunay tarong nga kan-anan ug imnanan. Abli ang kilid bahin sa balay ug mahimutang duol sa balay sa tag-iya. Ang kataas sa building naa sa 1.7 hangtud 1.9 metros samtang ang gilapdon naa sa 2.1 hangtud 2.7 ang metros. Ang matag baka mahimong gahinan og 1.5 hangtud sa 4.5 metro kwadrado. Ang plano sa balay sa baka makita sa Figure I.

Figure 1. Plan backyard cattle shed

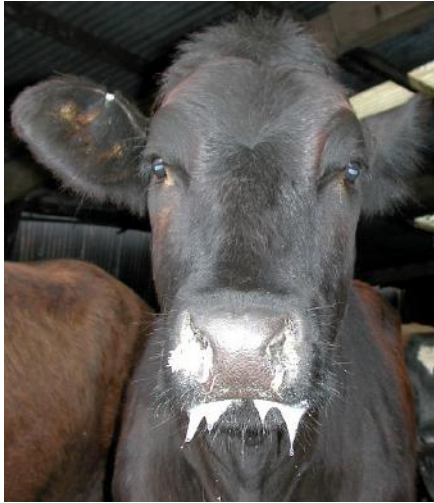
PAGPAMALIGYA SA MGA BAKA

Unom ka bulan pagkahuman sa petsa sa pagpalit, ang mga gipatambok nga baka kinahanglan motimbang og gibanabana 275 hangtud 325 kilos para andam na ibaligya. Kinahanglan tarungon ang pagdumala sa mga hayop sa pagdala sa merkado aron malikayan ang aksidente o pagkasamad. Sigurohon nga luwas nga gikarga ang mga baka. Sigurohon nga likayan ang sobra ka dulhugon nga kanaogan. Girekomenda ang kanaogan nga adunay abatanan sa kilid. Sigurohon nga dili ma dakin-as ug hagbong ang mga baka sa panahon sa iyang transportasyon. Hatagan ang baka og igo nga higdaanan hinimo gikan sa uhot sa humay. Tanggalon ang mga migimaw nga butang sama sa mga lansang ug ruska gikan sa trak.

Nasobraan og karga o kuwang og karga mamahimong maka piang o bun-og sa mga baka. Kinahanglan sakto ang kadaghanon kay og guot o sobra ka luag kini ang hinungdan sa stress nga moresulta sa weight loss o pagkaniwang ug ubos nga kita. Mas maayo nga i-transport ang mga hayop og gabie kung walay tabon ang trak. Ang pagbaligya og baka giklasipikar sa tulo ka mga grupo: ang konsyumer, mga nagproseso, ug mga namalit sa institusyon. Ika bahin sa uwahi nga grupo ang mga hotel, restawrant, tindahan sa burger, fastfood chains, mga kan-anan, supermarket, ug hospital.

MGA KASARAGARAN NGA SAKIT SA BAKA

A. FOOT AND MOUTH DISEASE (FMD)

HINUNG DAN	Enterovirus of majors strains –A, O, &C
TRANSMISYON	Direkta nga kontak sa baka nga naay sakit; dili direkta nga tranmisyon pinaagi sa pagkaon sa kinaon sa baka nga naay sakit
SINTOMAS	Taas nga hilanat, pagkaluya, adunay bal-ot sa lawas, sa dila, nagtulo-tulo nga laway, dili mokaon, ug dili mutindog
PAGKONTROL	Regular nga bakuna sa FMD matag 6 ka buwan sa lugar kung diin ang sakit naggikan

B. HEMORRHAGIC SEPTICEMIA

HINUNGDAN	Bakterya pinaagi sa hemorrhage ug septicemia (backteria nga naa sa dugo)
TRANSMISYON	Direkta nga kontak sa naay sakit; pagkaon sa kinaon sa naay sakit; pwedi makuha sa hangin pinaagi sa aerosol
SINTOMAS	Pagtaas sa hilanat (41-42 celcius); Paglaway-laway; Pagkaluya; Init ang tutunlan; Lisod nga pagginhawa
PAGKONTROL	Ibulag sa mga grupo; pabakunahan; disimpektahon ang mga ekwipo

GIYA ALANG SA MGA MAG-UUMA SA BAKA

A. Pagpili og Feeder Stock

Magpalit og feeder stock gikan sa mga masaligan nga breeders' o mamili og steer o baka nga dili na kaanak gikan sa mga merkado.

B. Pagpurga

Himuon ang pagsusi sa tae sa baka aron mahibal-an ang husto nga mga tambal alang sa pagpurga. Isprihan ang mga hayop aron makontrol ang mga gawas nga parasite sama sa kato, kuto, ug langaw.

C. Paglikay sa Sakit

1. Ayaw pagpalit og masakiton nga baka. Siguroha nga ang mga gipalit dili stress. Kinahanglan sab naa silay insaktong sanitasyon.
2. Kung adunay insakto nga nutrisyon, masiguro niini ang kahimsog sa baka ug madugangan ang resistensya batok sa mga sakit.
3. Ayaw isagol ang mga bag-ong abot nga mga baka sa mga daan nga baka. Ilahi sa kini og dapat pakan-on og insakto parehas sa rasyon sa kaon sa mga daan nga baka. Hatagan sab kini og saktong patubig.
4. Ligan o basaon ang mga baka kausa sa usa ka semana aron mahinlo sila, rason niini nga mas mugana ilahang kaon.
5. Pagbantay alang sa mga timailhan sa sakit. Ilahi dayun kini sa iyang mga kaubanan. Purgaha ug pabakunahi ang mga baka nga gikan sa nag-unang sakit nga makatakod. Isprihan sila og insecticide aron mawala ang mga parasite parehas sa kato nga musopsop sa ilahang dugo. Pakipagtambayayong sa duol sa Provincial Veterinarian arun matagaan og lunas ug bakuna kung adunay mga sakit nga mailhan.

D. Mga Pamaagi sa Pagdumala sa Pagpakaon

1. Bahugan ang mga baka adlaw-adlaw og pagkaon nga anaa sa usa hangtud duha ka kilo sa panahon sa pagpatambok. Hatagi og pagkaon adlaw-adlaw 3% sa iyang kabug-aton kini nauga na o 8.75% kung presko pa.

2. Permi paimna ang baka og limpyo nga tubig, butangan kini og 30-50 grams nga asin kada usa ka baka.
3. Hatage ang mga baka og presko, lamian nga pagkaon, ug hinlo nga tubig perminte. Ang pagkunhod sa pagkaon og 5% makapaminus sa pagtaas sa gibug-aton sa 10%. Dili mag padaghan og pagkaon sa butanganan sa ilang pagkaon sanglit ang ilawom nga bahin magpalambo sa kainit ug kini mabahaw.
4. Isagol ang pagkaon sa husto nga paagi. Isiguro nga adunay 15-20% sa pagkaon nga adunay fiber aron malikayan ang pagkabutod ug uban pang sakit sa tiyan.
5. Kung ting-ulan, daghan ang kaunon sa baka kung adlawan pa. Sa panahon sa ting-init, mas mokaon sila og daghan sa gabie ug sa mga oras nga bugnaw ang palibot. Siguroha nga igo ang pagkaon niini nga mga panahon.
6. Ang panghilis mahimong labi ka episyente kung ang pagkaon nga adunay fiber kan-on og lahi sa mga naandan niya nga pagkaon. Ang pagkaon nga naay fiber makahatag o himo og daghang laway nga muabot sa 80 hangtud 120 ka litro kada adlaw.
7. Ang pagbutang og 12 hangtud 14 pulgada nga espasyo matag usa sa ilahang mga ulo makatabang sa pagpahinay sa ilang pagkaon. Makatabang kini sa ilahang paghilis sa ilang kinaon.
8. I eskedyul ang pagtanggap sa mga tae sa baka. Kung pasagdan siya, walay gana ang baka mukaon nga maoy hinungdan sa iyang pagniwang.

E. Paglaming sa mga baka

Paghatag og husto ug igong lugar alang sa paglaming o confinement sa mga baka.

F. Pagligo sa mga baka

Liguan ang mga baka kas-a sa usa ka semana para mas maganahan sila mukaon ug mapalambo ang sanitasyon

G. Pag-market sa mga baka

Ang gitinguha nga kabug-aton sa mga gipatambok nga baka anaa sa 275 – 325 kilo, mamahimong makab-ot sa 180 ka adlaw gikan sa adlaw sa iyang pagpalit.

Tinubdan sa Impormasyon:

Department of Agriculture- Regional Field Office 2

Technical Adviser:

JEKEM D. SANCHEZ

Agriculturist II

Field Operations Division

“A food-secure and resilient Philippines with empowered and prosperous farmers and fisherfolk”

Gihimo ug Giapud-apud sa:

DEPARTMENT OF AGRICULTURE - CARAGA REGION

Regional Agriculture and Fishery Information Section

Capitol Site, Butuan City

Inabagan sa:

Livestock Program

Caraga Region

 www.facebook.com/darfo13

 da13caragainfo@gmail.com

 (085) 342-4092

 (085) 341-2114